

освітнього процесу, а також проаналізовано існуючі методики фізичного виховання, які сприяють розвитку соціальних навичок учнів. Розглянуто підходи до формування соціально-педагогічних умов, які забезпечують ефективну соціалізацію учнів через фізкультурно-оздоровчу діяльність.

У статті також представлені результати експериментального дослідження, яке було спрямоване на оцінку ефективності запропонованих методик у розвитку соціальних навичок учнів. Оцінка ефективності цих підходів показала позитивні результати, що підтверджує можливість їх застосування в навчальних закладах для підвищення ефективності соціалізації учнів.

Особливу увагу приділено розробці інтерактивних методів та підходів до фізкультурно-оздоровчої роботи, орієнтованих на розвиток важливих соціальних компетенцій у школярів. Завдяки таким методикам учні можуть покращити свої комунікативні навички, розвинути здатність до співпраці, стати більш відповідальними, а також проявити лідерські якості. Практичні рекомендації, запропоновані в статті, дозволяють покращити якість фізкультурно-оздоровчої роботи та забезпечити ефективну соціалізацію учнів у школах.

Це дослідження є важливим внеском у розвиток теоретичних та практичних аспектів фізичного виховання та соціалізації учнів в умовах сучасної освіти. Розроблені методики можуть бути корисними для педагогів і практиків, які займаються фізичним вихованням та соціалізацією учнів, а також для вдосконалення педагогічного процесу в освітніх закладах. Оцінено сучасний стан соціалізації учнів у закладах загальної середньої освіти, визначено ключові соціально-педагогічні умови для успішної соціалізації та розроблено рекомендації для підвищення ефективності фізкультурно-оздоровчої роботи. Проведене експериментальне дослідження підтвердило ефективність запропонованих підходів у розвитку соціальних навичок учнів, що сприяють їх успішній інтеграції в соціальне середовище.

Ключові слова: соціалізація учнів, фізкультурно-оздоровча діяльність, спортивно-масова діяльність, соціально-педагогічні умови, соціальні навички, емоційна стійкість, освітній процес, методики фізичного виховання, інтеграція в соціальне середовище.

УДК 37.013.42+37.018.3

THE ROLE OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR ORPHANS IN SOLVING PROBLEMS RELATED TO THE WAR IN UKRAINE

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДИТИНИ-СИРОТИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙНОЮ В УКРАЇНІ

Світлана Курінна

докторпедагогічних наук, професор

E-mail: kurinna.sm@gmail.com

ORCID 0000-0001-5194-0797

ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Svitlana Kurinna

D.Sc. in Pedagogy, Professor,

E-mail: kurinna.sm@gmail.com

ORCID 0000-0001-5194-0797

SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

Ян Курінний

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: yankurinnoy@gmail.com
ORCID 0000-0003-0725-2035
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Yan Kurinnyi

D.Sc. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: yankurinnoy@gmail.com
ORCID 0000-0003-0725-2035
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

ABSTRACT

This article highlights the essence of the system of social and pedagogical support for children in Ukraine. The relevance of the urgent problem is sufficiently thoroughly revealed, the conditions for the implementation of social and pedagogical support for children are determined, and the negative consequences of orphanhood caused by war are emphasized.

The problems that arise at the level of state and public institutions regarding the adoption of orphans are clarified. Data from the National Social Service of Ukraine, public and volunteer organizations regarding the difficulties that adoptive parents face during the adoption period are analyzed.

The philosophy of partnership between the state, family and childhood, which was discussed above, is revealed, as is the need for its practical implementation in the activities of social services, as a state and public institute of socio-pedagogical support for orphans. The special requirements for a social worker, as a subject of socio-psychological work with an orphan are substantiated.

The functions of social workers, which reflect the regularities of socio-pedagogical volunteer service in solving the problems of Ukrainian children are compared.

A study of socio-psychological support for orphaned children during the war highlighted the need to change the approach to adoption and popularize adoption and guardianship.

The priority should be the idea of how to help the child and provide all opportunities for its full development and socialization.

Key words: orphans, social support, socio-pedagogical support, orphanhood, social services, adoption, foster families, foster parents.

Актуальність теми. Проблема сирітства в Україні є достатньо актуальною сьогодні. Це пов'язано із сучасною ситуацією в Україні, де війна достатньо гостро вплинула на збільшення дітей, які втратили своїх батьків, на психологічний і соціальний стан дітей-сиріт та рівень допомоги, на яку вони потребують. Саме війна загальмувала процес де-інституалізації дітей-сиріт та виведення дітей-сиріт інтернатних закладів на альтернативні сімейні форми виховання. Для вирішення нагальних проблем, діти-сироти потребують уваги із боку держави, із боку громадських та волонтерських організацій.

Заглибившись у проблему сирітства, ми проаналізували роботу декілька Фондів, які були створені задля надійного партнерства у вирішенні проблем дітей-сиріт для держави, зокрема Міністерства національної політики, Національної сервісної служби та Міністерства освіти і науки України. Цікавим виявилися матеріали конференції, на які презентовано перший етап дослідження: «Де Україна на карті світу в розрізі вирішення проблеми сирітства? Який

портрет сучасного усиновлювача в Україні?», який провели Q&Q Research.

Актуальність проблеми сирітства підтвердили висновки експертів, які досліджували систему усиновлення в Україні в порівнянні з іншими країнами світу. Висновки були озвучені на форумі «Форми державно-приватної співпраці у питаннях сирітства в Україні» проведеному RUSH Foundation.

Саме на цьому форумі озвучено питання поставити на перший план потреби самої дитини і відмовитися від парадигми, за якої усиновлення проводять для задоволення потреб батьків. Таке рішення було прийнято за підтримки Національної соціальної сервісної служби України, Української мережі за права дитини, Всеукраїнської громадської організації «Служба захисту дітей», керівників Благодійних організацій та проектів Уряду Канади «Супровід Урядових реформ в Україні» (Матеріали конференції, 2023).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Означеною проблемою опікуються і сучасні науковці, які звертають увагу саме на соціально-педагогічну підтримку дитини-сироти, її супровід та допомогу у подоланні складнощів і проблем у період війни (Л. Волинець, А. Капська, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Слабай, Н. Яковенко).

До того ж науковці наголошували на комплексній допомозі дітям-сиротам, розвитку сімейних форм життєвого устрою, соціальній адаптації дітей в нових життєвих умовах.

На шпальтах наукових видань іноді відбувається обговорення питань сирітства та те, як зараз побудована система усиновлення. Науковці аналізують зміни, які відбуваються в країні, наполягають на ефективності кроків для спрощення процедури усиновлення. Наголошено на впровадженні опції подання документів через систему «Дія». Надано можливість проводити онлайн-зустрічі потенційних усиновлювачів із дітьми, які зараз перебувають за кордоном. Соціальні служби намагаються зробити все, щоб усиновлювачі могли швидко та доступно навчитися бути батьками. На думку Василя Луцика, голови Національної соціальної сервісної служби України, «...тільки спільними зусиллями держави, громадських організацій і фондів можна вирішити проблеми сирітства та досягти нашої спільної мети – сім'ї для кожної дитини» (Матеріали конференції, 2023).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті – розкрити зміст соціально-педагогічної підтримки та допомоги дітям-сиротам у вирішенні проблем, які пов'язані з війною в Україні.

Аналізуючи проблеми сирітства в Україні, ми розуміємо, що головною ж формою соціально-педагогічної підтримки соціальних служб є замісна сімейна турбота як альтернатива державної опіки, з метою реалізації якої застосовується: ефективна діяльність органів опіки та піклування; функціонування системи уповноважених служб, інституту соціального патронату і системи влаштування дітей у замісні, прийомні сім'ї; трансформація інтернатних закладів у заклади з надавання послуг патронатного виховання; наявність регіональних і локальних проєктивних моделей соціально-психолого-педагогічної підтримки дітей-сиріт.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У межах теорії соціальної роботи термін *соціально-педагогічна підтримка дитинства* розглядається як особливий вид діяльності, який спрямований на :

- повноцінне навчання дітей у відповідності до віку, інтересам і здібностям;
- якісне харчування та догляд;
- своєчасні медичні послуги;
- забезпечення можливостей для соціального та емоційного розвитку дітей;
- сприяння в отриманні всіх необхідних соціальних послуг дітям (М. Боришевський, 2005).

До того ж, ми визначаємо *соціально-педагогічну підтримку дітей-сиріт* – як соціально-педагогічну діяльність, спрямовану на виявлення, визначення та вирішення проблем дитини з метою реалізації та захисту її прав на перспективне та безпечне дитинство, провідними вадами якої є медико-психологічна, організаційно-комунікативна, соціально-правова та соціально-педагогічна допомога.

Філософія партнерства держави, сім'ї та дитинства, про яку йшлося вище, необхідність її практичного втілення в діяльність соціальних служб, як державного й суспільного інституту соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт висуває особливі вимоги до соціального працівника, як суб'єкта соціально-психологічної роботи із дитиною-сиротою.

Особливість означених вимог в даному випадку полягає у тому, що соціальний працівник покликаний у своїй діяльності не стільки повчати та керувати, скільки спонукати інших до дії, ініціативи, творчості. За таких умов завдання соціального працівника – «пробудити» соціальну рефлексію клієнта шляхом розвитку його соціально-педагогічного мислення. Зробити це можливо тільки в тому випадку, якщо соціальний працівник сам володіє розвинутим соціально-педагогічним мисленням (Пеша І., 2000).

Соціальний працівник, який має соціально-психологічне мислення, здатен ефективно будувати власну роботу з дітьми-сиротами особливо на етапі адаптації до нових умов у сім'ї.

Соціально-педагогічна підтримка розвитку дитини в кожному конкретному випадку зумовлюються проблемами родинного оточення дитини, взаєминами з однолітками та педагогами. Це означає, що предметом соціально-педагогічної підтримки є процес спільного з дитиною визначення її власних інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання проблем, які заважають їй зберегти власну людську гідність і самостійно досягти бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, уяві про життя (М. Боришевський, 2005).

Головними принципами, які забезпечують соціально-педагогічну підтримку, є згода дитини на допомогу; опора на потенційні можливості особистості; віра в ці можливості; орієнтація на здібності дитини самостійно долати складнощі; сумісність, співробітництво, сприяння; конфіденційність; доброчинність; безпека, захист здоров'я, прав, людської гідності; реалізація принципу «не нашкодь»; рефлексивно-аналітичний підхід до процесу та результату (Н. Комарова, І. Пеша, 2006).

Процес соціально-педагогічної підтримки поєднується з процесом соціальної допомоги. Основною складовою загальної теорії соціально-педагогічної підтримки є концепція соціальної незахищеності. Діти-сироти є незахищеними, якщо вони зазнають впливу негативних чинників від контактів із

соціальними закладами і не отримують користі від них. В умовах прийомної чи замісної сім'ї це означає, що соціально незахищена дитина буде об'єктом авторитарного впливу (слухати негативні зауваження, часто зазнавати покарання, підлягати насиллю й ін.) і не буде в повній мірі отримувати позитив від усього того, що пропонує оточуючий освітньо-виховний простір.

У процесі дослідження з'ясували сутнісні характеристики явища соціальної незахищеності та його впливу на якість соціально-психологічної підтримки прийомної сім'ї. До основних з них, згідно з соціальною теорією, належать такі: двополярність взаємодії між прийомними батьками і дитиною; кумулятивний характер; залежність більшою мірою від культурологічних властивостей особистості дитини, ніж від її структурних характеристик; позитивний зв'язок із соціумом, який гальмує зростання поведінкових проблем (І. Бевз, 2006).

У зв'язку зі зазначеними вище особливостями явища незахищеності, метод підтримки розвитку дітей-сиріт має у своєму активі технологію профілактики соціальної незахищеності, яка містить не тільки завдання щодо попередження виникнення проблем, але й такі, як бажання посилити чинники, що стимулюють сприятливий розвиток. Алгоритм загальної профілактики соціальної незахищеності в системі підтримки будується на підставі наступного підходу. Всі ініціативи (інформація, консультація, координація, попередження або стимуляція) спрямовані на усунення чи нейтралізацію чинників, які систематично гальмують позитивний розвиток дитини, або на посилення чинників, що стимулюють позитивний розвиток вихованців (М. Боришевський, 2005).

У зв'язку із беззаперечною важливістю методу соціальної підтримки в життєдіяльності дитини-сироти, має плідно функціонувати соціально-психологічна служба підтримки, волонтерські організації, благодійні фонди. У процесі їх діяльності виконується комплекс заходів зі соціального захисту особистості в прийомній сім'ї, її розвитку, соціалізації, виховання та навчання. Тут соціальними центрами вивчаються медико-психолого-педагогічні особливості дітей-сиріт і їхнього мікросоціуму, виявляються інтереси та потреби, складнощі й проблеми, конфліктні ситуації, відхилення від норми в поведінці дітей-сиріт для того, щоб своєчасно надати їм допомогу й підтримку.

До найбільш важливої ділянки роботи служби соціально-психологічної підтримки належить діяльність, яка пов'язана з улаштуванням і адаптацією дітей-сиріт у родину. Співпрацюючи з фахівцями різних соціальних служб регіону, соціальні служби допомагають прийомним батькам і дітям в подоланні проблем, які виникають на початку взаємодії, допомагають суб'єктам комунікації утримувати емоції, почуття та поведінку, надають допомогу, рекомендації з проблем спілкування та виховання дитини. Медичний сектор служби заздалегідь знайомить потенційних батьків з медичними діагнозами дітей, надає свідоцтво про те, яке лікування дитина отримувала раніше і яке повинна отримувати в подальшому житті, надає поради та рекомендації щодо лікування та збереження власного здоров'я дитини.

Аналізуючи технологію соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт звертаємо увагу на думку багатьох вчених, які виокремили функції, що відображають закономірності соціально-психологічної роботи в прийомній сім'ї.

До важливіших із них ми зараховуємо:

1. *Сприймання та розуміння* особистості вихованця, тобто, пізнання його фізичного стану та духовного світу, вікових й індивідуальних, психофізіологічних та соціальних відмінностей, прояву сензитивності, наявності психічних й інших проблем.

2. *Інформаційна функція* передбачає організацію індивідуального чи групового спілкування. Вона реалізується в процесі пізнання, забезпечуючи взаєморозуміння, обмін духовними цінностями; формування позитивної мотивації успішної життєдіяльності, соціальне становлення особистості. Спільний пізнавальний пошук рішень усуває психологічні бар'єри; сприяє встановленню міжособистісних стосунків у сім'ї, особливо якщо в родині є ще діти. Особливо важливим для дитини-сироти є індивідуальне спілкування, що сприяє пізнанню її особистості, впливу на її свідомість, дії та вчинки, поведінку, а також на їхні зміни та корекцію.

3. *Організаційна функція* сприяє розвитку організаційних й організаторських якостей особистості дитини, комунікативних, гностичних, функціональних й інших здібностей та умінь дітей за допомогою активної участі в ролі виконувача або організатора в системі суб'єктно-об'єктних відносин.

4. *Нормативна функція* спрямована на удосконалення поведінково-правової, морально-етичної й естетичної сфер особистості дитини-сироти.. У процесі спілкування діти-сироти отримують різноаспектну морально-естетичну інформацію, яка допомагає їм засвоювати та виробляти моральні поняття, норми, принципи, сприяє розвитку соціальної активності й уявлень про соціально-правову сферу суспільства, навчає правильно орієнтуватися в житті, визначати межі дозволеного чи забороненого, обирати цивілізаційні (дозволені законом) шляхи та засоби захисту своїх прав, свобод й інтересів.

5. *Регулятивна функція* передбачає вибір і використання форм, засобів, методик, прийомів контролю досягнень вихованців з метою корекції їхньої життєдіяльності в умовах нової сім'ї. До того ж важлива відповідність педагогічних вимог, які висуваються до дитини, її можливостям (слухність вимог, педагогічно виправдана форма їхнього подання, систематичність контролю після висування вимог).

6. *Рольова функція* дає змогу увійти в соціальну роль, стан іншої людини, усвідомити, відчувати позицію іншої людини, перейняти її досвід дій і діяльності.

7. *Функція співпереживання* – уподобання емоційного стану суб'єкта стану іншої особистості (або соціальної групи). Співпереживання забезпечує розвиток емоційної чутливості дитини в прийомній сім'ї, усвідомлення причин і природи емоційних станів інших людей, виявлення емоційних потреб дітей з метою їхнього задоволення. Уміння прийомних батьків співпереживати допомагає зрозуміти внутрішній світ дитини, її особистісну позицію стосовно забезпечення гармонійної взаємодії, виходячи з ініціативи самої дитини.

8. *Функція самоствердження* забезпечує дитині віру у власні фізичні, інтелектуальні та морально-етичні сили, усвідомлення власного «Я», ініціювання духовної сили, стимулює її творчі здібності, формує адекватну самооцінку, ставить пріоритетні, значущі орієнтири її самовизначення та майбутніх самостійних дій, сприяє реалізації її прагнень до високої оцінки та самооцінки особистісних досягнень.

Зазначені вище функції забезпечують основну педагогічну спрямованість соціально-психологічної підтримки сиріт у прийомних сім'ях, а усвідомлення їх суб'єктами соціально-педагогічної роботи забезпечують ефективний результат у вирішенні соціальних проблем дітей-сиріт (Комарова Н. М., Пеша І. В. 2006).

Резюмуючи зазначене можна дійти висновку: технологія соціально-психологічної підтримки дітей сиріт в умовах замісної або прийомної сім'ї є ефективною, якщо чітко дотримуватись її основних функцій та мати намагання допомогти дитині у влаштуванні до нової сім'ї та комфортному життєзабезпеченні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження соціально-психологічної підтримки дітей сиріт в період війни висвітлює необхідність зміни підходу до усиновлення та популяризації усиновлення та опікунства. Ми згодні з висновками науковців, які зазначають: «Законодавство України загалом таке саме, як і в розвинутих країнах. Однак, щоб його реалізувати, Україна має стати соціальною країною, в якій неможливо опинитися за межею бідності та створити всі умови для виховання дітей у сім'ї, зокрема інклюзивні. Для ефективної роботи у цьому напрямі необхідно сформувати надійну службу з професійним менеджментом, яка надає послуги з усиновлення в Україні» (Матеріали конференції, 2023).

Ми хочемо додати, що і під час війни треба працювати над головним завданням держави – змінити уявлення про усиновлення та спрямувати увагу на потреби саме дитини. Пріоритетом має бути думка про те, як допомогти дитині та забезпечити всі можливості для її повноцінного розвитку і соціалізації. Ми згодні з думками благодійників і волонтерів. Вирішення проблем сирітства можливе лише спільними зусиллями держави та приватного сектору. Тільки так можна дати кожній дитині шанс на щасливе та повноцінне життя в родині.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бевз Г. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку). К.: Главник, 2006. 112 с.

Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: навчально-методичний посібник. У 2-х кн. / За заг. ред. М. Боришевського, Г. Бевз, Л. Тарусової та ін. К.: Міленіум, 2005. 286 с.

Комарова Н. М., Пеша І. В. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання. К.: Державний ін.-т проблем сім'ї та молоді, 2006. 92 с.

Матеріали конференції: «Де Україна на карті світу в розрізі вирішення проблеми сирітства? Який портрет сучасного усиновлювача в Україні?»: Q&Q Research. URL: <http://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https%3A%2F%2Fwww.mo.ua%2Fproblema-siritstva-v-ukrayini-chi-mozhna-pokrashhiti-situatsiyu%2F>

Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування). К.: Логос, 2000. 106 с.

REFERENCES

Bevz H. Pryiomni sim'i (otsinka stvorennia, funktsionuvannia ta rozvytku). K.: Hlavnyk, 2006. 112 s. [in Ukrainian].

Dity derzhavnoi opiky: problemy, rozvytok, pidtrymka: navchalno-

metodychnyi posibnyk. U 2-kh kn. / Za zah. red. M. Boryshevskoho, H. Bevz, L. Tarusovoi ta in. K.: Milenium, 2005. 286 s. [in Ukrainian].

Komarova N. M., Piesha I. V. Metodychni rekomendatsii dlia sotsialnykh pratsivnykiv, derzhavnykh sluzhbovtziv shchodo rozvytku simeinykh form vykhovannia. K.: Derzhavnyi in.-t problem sim'i ta molodi, 2006. 92 s. [in Ukrainian].

Materialy konferentsii: «De Ukraina na karti svitu v rozrizi vyrishennia problemy syritstva? Yakyi portret suchasnoho usynovliuvacha v Ukraini?»: Q&Q Research.URL: <http://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https%3A%2F%2Fwww.mo.ua%2Fproblema-siritstva-v-ukrayini-chi-mozhna-pokrashhiti-situatsiyu%2F>

Piesha I. V. Sotsialnyi zakhyst ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia (problemy reformuvannia). K.: Lohos, 2000. 106 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Дана стаття висвітлює сутність самої системи соціально-педагогічної підтримки дітей в Україні. Достатньо ґрунтовно розкрито актуальність нагальної проблеми, визначено умови реалізації соціально-педагогічної підтримки дітей, наголошено на тих негативних наслідках сирітства, які несе війна.

З'ясовано проблеми, які виникають на рівні державних і громадських установ щодо усиновлення дітей-сиріт. Проаналізовано дані Національної соціальної сервісної служби України, громадських і волонтерських організацій щодо складнощів, з якими стикаються прийомні батьки в період усиновлення.

Розкрито філософію партнерства держави, сім'ї та дитинства, про яку йшлося вище, необхідність її практичного втілення в діяльність соціальних служб, як державного й суспільного інституту соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт. Обґрунтовано особливі вимоги до соціального працівника, як суб'єкта соціально-психологічної роботи із дитиною-сиротою.

Порівняно функції соціальних працівників, які відображають закономірності соціально-педагогічної волонтерської служби у вирішенні проблем українських дітей.

Дослідження соціально-психологічної підтримки дітей сиріт у період війни висвітлює необхідність зміни підходу до усиновлення та популяризації усиновлення та опікунства.

Пріоритетом має бути думка про те, як допомогти дитині та забезпечити всі можливості для її повноцінного розвитку і соціалізації.

Ключові слова: діти-сироти, соціальна підтримка, соціально-педагогічна підтримка, сирітство, соціальні служби, усиновлення, прийомні сім'ї, прийомні батьки.

УДК 378.147:36-051:005.336.6:17.022.1

FEATURES OF FORMING THE PROFESSIONAL IMAGE OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN AN EDUCATIONAL INSTITUTION

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ